

УДК 37.091.4ВАЩ(092):001.8

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264676>

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7602-8005>

(Полтава)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗРОБЛЕНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОСТАТІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

У статті висвітлено основні напрями розробленості дослідження педагогічної постаті Григорія Ващенка. Виокремлено дев'ять напрямів розробленості досліджуваної проблеми. Встановлено, що Г. Ващенко звертався до світової історії педагогічних систем, вивчав процес розбудови національної системи освіти як надзвичайно складне та відповідальне завдання, закликав враховувати досвід розвитку системи освіти України у різні періоди. Розкрито вагомість внеску Г. Ващенка у розвиток освіти, дидактики.

Ключові слова: Г. Ващенко; педагогічна постать; методологія; напрями; джерела; науковий пошук.

Постановка проблеми. Повернення до вивчення спадщини педагогів ХХ століття є закономірним явищем, що склалося на основі прагнення вчених знайти у минулому витoki провідних наукових ідей сучасності та потреби переглянути і переоцінити у світлі сучасної науки ті концепції й теорії, що раніше не розглядалися або трактувалися як помилкові. Необхідно знову аналізувати минуле української педагогіки, оскільки подальший розвиток національної школи неможливий без глибокого й систематичного вивчення попереднього досвіду.

Серед відомих українських учених, видатних педагогів, просвітителів, громадських діячів першої половини ХХ ст. гідне місце посідає Григорій Григорович Ващенко (1878–1967 рр.), видатний представник української культури, державний і громадський діяч, письменник, учений-педагог із власним розумінням шляхів реформування національної освіти і школи, педагог-практик, педагогічна спадщина якого становить понад 100 праць і заслугоує на поглиблене вивчення.

Узагальнення й систематизація наукових пошуків історико-педагогічного спрямування кінця ХХ – початку ХХІ ст. дозволяють стверджувати, що постать, діяльність та науково-теоретична спадщина Григорія Ващенка стали предметом глибокого аналізу, викликали дискусію серед науковців, громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць сучасних дослідників з цього питання О. Адаменко, О. Антонової, Ю. Бабанського, Д. Багалія, Л. Березівської, Г. Белан, С. Бобришова, М. Богуславського, Т. Корнет, В. Борисова, Л. Ваховського, М. Воровки, Н. Гупана, М. Данилова, Н. Дічек, Т. Завгородньої, В. Загвязинського, І. Зайченка, С. Золотухіної, К. Каліної, Л. Штефан, А. Конверського, Т. Кристопчука, С. Сисоєвої, Н. Любовця, А. Новикова, В. Романчикова, Г. Рузавіна, Б. Савчука, Л. Смолінчук, М. Сокол, О. Сухомлинської, А. Хоменко, Г. Цехмістрової, О. Цокур, Д. Чернілевського засвідчують про важливість проведення наукового дослідження з урахуванням правильно обраного методологічного інструментарію.

Метою статті є виокремлення основних напрямів розробленості досліджуваної проблеми педагогічної постаті на прикладі видатного українського педагога ХХ століття Григорія Ващенка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники звертались до висвітлення життєвого та професійно-педагогічного шляху ученого-педагога (А. Бойко, О. Гентош, О. Гурова, О. Коваль, В. Марочко, В. Моргун, А. Погрібний, Г. Хіллів та ін.), його виховної концепції (Г. Бугайцева, О. Вишневський, С. Головчук, В. Довбня, О. Литвин, С. Нікітчина, А. Топіха та ін.), освітніх ідей (О. Вишневський, Т. Гнаткович, О. Гук, Л. Семеновська, В. Яковенко та ін.), можливостей їхнього втілення в освітньо-виховну практику в сучасній Україні (Л. Култаєва, Т. Логвиненко, В. Лупейко, Л. Непіт, І. Руснак та ін.). Для розуміння витоків формування світоглядних поглядів педагога, обґрунтованого, послідовного проведення дослідження обраної теми звертаємося до джерел: 1) які висвітлюють історію становлення і розвитку педагогічної думки, що впливала на формування його самобутньої педагогічної позиції, ідей, переконань; 2) які відображають суспільно-політичні, соціально-економічні зміни в історії України; 3) які містять методологічні підходи, критерії вивчення проблеми; 4) які відображають діяльність вченого, насичену перспективними новаторськими пошуками, досягненнями у розробці нестандартних підходів до освіти, виховання особистості, спрямованими на удосконалення методик навчання та виховання молоді; 5) історико-педагогічних досліджень часів незалежності України, автори яких фрагментарно досліджували окремі напрями діяльності вченого.

Наявна джерельна база дозволила виокремити дев'ять напрямів розробленості досліджуваної проблеми: філософсько-методологічний, історико-нарративний, науково-персоналістичний, історико-педагогічний, загально-дидактичний, духовно-концептуальний, аксіологічно-узагальнюючий, архівно-інтеграційний, автентично-персоніфікований.

У працях філософсько-методологічного напрямку вченими висвітлено фундаментальні дослідження з методології історико-педагогічної науки та філософії освіти як теоретичного базису наукового пошуку (О. Адаменко, Л. Березівська, С. Бобришов, М. Богуславський, Н. Гупан, Н. Дічек, Т. Завгородня, І. Зайченко, С. Золотухіна, К. Каліна, Л. Штефан, А. Конверський, Н. Любовець, Д. Чернілевський, А. Новиков, В. Романчиков, Г. Рузавін, Б. Савчук, Т. Кристопчук, С. Сисоєва, Л. Смолінчук, М. Сокол, О. Сухомлинська, А. Хоменко, Г. Цехмістрова, В. Коцур, Н. Коцур, В. Луговий, І. Малафійк, А. Новіков, О. Петренко), питання методології історико-педагогічних досліджень, зразки періодизації історико-педагогічного процесу, наведено класифікацію джерел; проведено історико-педагогічні, філософські дослідження світоглядних функцій системи освіти, з'ясовано вплив філософії на формування світогляду Г. Ващенка (філософські праці В. Андрущенко, О. Гальян, В. Довбні, В. Огнев'юка та ін.).

До історико-нарративного напрямку відносимо результати опрацювання вченими історичних джерел становлення й розвитку національної освіти і виховання кінця XIX – початку XX століття, представлені в історико-педагогічних працях Л. Бабенко, Д. Багалія, О. Білоуська, В. Богуславської, О. Бойка, В. Борисенка, О. Бунчук, Г. Васьковича, В. Верстюка, А. Волощенко, Б. Грінченка, Я. Грицака, М. Грушевського, О. Дзеверіна, Д. Дорошенка, О. Єрмака, С. Єфремова, І. Зайченка, М. Зотіна, П. Кононенка, О. Невмержицької, С. Сірополко, В. Ревеука, О. Субтельного, Д. Скільського, І. Телегуза та ін. Низку наукових розвідок присвячено різним аспектам проблеми становлення національної освіти й виховання молоді, розбудови Української держави, українізації шкіл – праці О. Білоуська, О. Єрмака та В. Ревеука «Новітня історія Полтавщини (перша половина XX століття)» (2005), О. Бойка «Історія України» (2005), В. Борисенка «Курс української історії: 3 найдавніших часів до XX століття» (1996), В. Верстюка «Українська Центральна Рада» (1997), А. Волощенко «Нариси історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х на поч. 80-х рр. XIX ст.» (1974), Я. Грицака «Нариси історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.» (1996), О. Дзеверіна «Розвиток історико-педагогічної науки в УРСР. Розвиток народної і педагогічної науки в Українській РСР» (1957, Д. Скільського «Освіта й педагогічна думка України в першій чверті XX ст.: [педагогічні погляди С. Русової, Г. Г. Ващенка]» (2012) та ін.

Роботи наукового-персоналістичного напрямку присвячені вивченню проблематики аналізу і висвітлення педагогічної персоналії. Важливе значення для розвитку цього напрямку мала поява потужних наукових досліджень, представлених працями академіка О. Сухомлинської «Персоналія в історико-педагогічному дискурсі» (2001), «Нариси історії українського шкільництва (1905-1933)» (1999), що привернули увагу до персоналії Г. Ващенка.

Значну групу наукових робіт, близьких до обраної нами теми, складають праці, які стосуються методології дослідження педагогічної персоналії. Цінний матеріал для всеохоплюючого, цілісного розуміння проблеми вивчення педагогічної персоналії забезпечують праці Л. Березівської, Г. Белан, Н. Богданець-Білокаленко, О. Сухомлинської та інших відомих учених.

Історико-педагогічний напрям репрезентують сучасні напрацювання з історії педагогіки. Важливо наголосити, що 90-ті роки XX століття пам'ятні проголошенням незалежності України (1991), а відтак сплеском зацікавленості до визначних персоналій науки, освіти, культури, зняттям заборони на вивчення та дослідження спадщини відомих педагогів: Г. Ващенко, Б. Грінченка, І. Огієнка, О. Музиченка, С. Русової, Я. Чепіги. Поштовхом для наукових зацікавлень стали публікації представника української діаспори, колишнього учня Г. Ващенка, громадського діяча, голови Ради українських громадських організацій, який проживав у Бельгії, О. Ковалю – «Григорій Ващенко – творець виховної освітньої системи» в журналі «Рідна школа» в 1993 році, «Багатогранність педагогічного хисту» (1998), «Видатний дослідник традицій української етнопедагогіки – Г. Ващенко» (1996), «Григорій Ващенко – подвижник української педагогіки» (1992), «Григорій Ващенко – педагог – державник» (2003), «Передмова. Ващенко Г. Виховний ідеал» (1994), «Християнські принципи вченого і патріота. Про Г. Ващенка та його педагогічні ідеї» (1995).

Інформаційними оглядовими матеріалами, що стосуються персоналії Г. Ващенка, є тексти підручників та посібників: Л. Артемова «Історія педагогіки» (2006); О. Вишневський, О. Кобрій, М. Чепіль «Теоретичні основи педагогіки: курс лекцій» (2001); О. Вишневський «Педагогічні етюди. Аналітичні матеріали, концепції, публіцистика, інтерв'ю» (2007); С. Вітвицька «Основи педагогіки вищої школи» (2003); В. Галузинський, М. Євтух «Педагогіка: теорія та історія» (1995); І. Зайченко «Педагогіка: навч. посіб.» (2003); «Історія педагогіки: у 2-х кн.» (2010); А. Кузьмінський, В. Омеляненко «Педагогіка» (2003); О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко «Історія української школи і педагогіки» (2003); П. Лузан, О. Васюк «Історія педагогіки та освіти в Україні» (2010); М. Супрун «Педагогіка: підручник для духовних і світських закладів освіти» (2018), М. Фіцула «Педагогіка: навч. посіб.» (2000) та ін; дисертаційні кандидатські роботи Г. Бугайцевої, О. Гука, С. Головчук, О. Гауряк, М. Шевчук, докторське дослідження О. Джус «Теорія і практика професійної підготовки молоді у закладах освіти української діаспори (XX століття)» (2020 р.).

Загально-дидактичний напрям дослідження складають праці з проблем дидактики і виховання, виконані педагогами та педологами кінця XIX – першої третини XX століття, на творчість Г. Ващенка великий вплив мали С. Ананьїн, П. Блонський, Б. Всесвятський, В. Дурдуківський, Б. Грінченко, О. Залужний, П. Каптерев, П. Лесгафт, О. Музиченко, К. Ушинський, Я. Чепіга.

Г. Ващенко поділяв їхні погляди щодо питань переходу на навчання у школах українською мовою викладання, розвивав ідеї індивідуального підходу до дитини, розвитку педагогіки на підґрунті глибокого знання психологічних особливостей особистості, підтримував ідею зв'язку навчання з життєвою

практикою, виховуючого навчання, природовідповідності та ін.

До духовно-концептуального напрямку належить значна частина сучасних історико-педагогічних студіювань духовно-морального виховання, яке представлено низкою дотичних за тематикою розвідок загального спрямування. До таких наукових студій належать дослідження: І. Сіданіч «Духовність і моральність: феноменологічні аспекти в історії вітчизняної освіти» (2012), «Історіографія проблеми духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі ХХ століття» (2013), «Педагогічні аспекти духовно-морального виховання дітей у вітчизняній школі ХХ століття» (2013), «Сутність духовно-морального виховання дітей у вітчизняній педагогічній думці на початку ХХ століття» (2012). Дотичними до тематики духовно-морального виховання особистості є праці дійсного члена НАПН України, доктора психологічних наук, професора І. Бега – «Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості» (2014), «Духовний розвиток особистості у фокусі сучасного виховного процесу» (2016), «Проблема методів виховання в сучасній школі» (1996), «Церква і школа» (2008), «Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей» (2019); М. Прищак – «Трансцендентні та технологічні чинники духовності в працях українських педагогів початку ХХ століття (С. Русова, Я. Чепіга)» (2003), «Розвиток поняття духовності в педагогічній думці України періоду національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.): спроба парадигмального аналізу» (2006), роботи В. Ворожбіт, О. Сухомлинської, А. Хоменко та ін.

Окремі аспекти формування духовно-моральних цінностей підростаючого покоління у творчій спадщині Г. Ващенка представлено в педагогічних дослідженнях Т. Бакуменко, О. Головіної, С. Гурова, О. Гурової, О. Дубасенюк, Л. Кравченко, В. Лупейка, Л. Мартіросян, О. Невмержицької, І. Огірко, О. Огірко, І. Оришко, О. Отич, Р. Охрімчука, В. Поди, М. Рудакевич, І. Сіданіч, М. Супруна, В. Хайруліної, Л. Хоружої, В. Чоповського. Неабиякого значення вивченню творчої спадщини Г. Ващенка надавав А. Погрібний; він повсякчас підкреслював, що видатний педагог, психолог Г. Ващенко розкрив у своїх творах засади українського патріотизму, що педагогіка Г. Ващенка не космополітична, а національна.

Аксіологічно-узагальнювальний напрям представлений вітчизняними науково-педагогічними джерелами щодо внеску Г. Ващенка у розвиток педагогічної науки, аналізу його поглядів на виховання та освіту учнівської молоді в Україні. Визначною науковою подією стало створення у 1995 році Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка на чолі з А. Погрібним. Публікації «Всеукраїнське педагогічне товариство імені Григорія Ващенка» (1995), «Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Г. Ващенка», матеріали товариства засвідчують проведену значну роботу з вивчення й популяризації спадщини Г. Ващенка. Академік Академії наук вищої школи України А. Погрібний у своїх працях «Виховний ідеал педагога-державника» (1998), «Григорій Ващенко: віхи біографії» (2003), «До 125-річчя від дня народження Г. Ващенка» (2003), «З глибин національного духу» (1999), «Педагогічні концепції видатного вченого-державника» (2003) та ін. розкрив глибину і ґрунтовність досліджень Г. Ващенка, вбачав у його особі патріота-державника.

Серед сучасних історико-педагогічних студіювань творчої спадщини Г. Ващенка непересічну наукову цінність становлять дослідження члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора А. Бойко, перові якої належить одне із перших зацікавлень – «Григорій Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок» (1998), присвячене вивченню життєвого шляху і діяльності Г. Ващенка; захоплює своєю ґрунтовністю науково-методичний посібник «Служба Богові й Батьківщині» (2001 р.), у якому розкрито життєвий і творчий шлях педагога, здійснено актуалізацію основних педагогічних ідей у часи розбудови Української держави та оприлюднено альтернативні рецензії на підручник Г. Ващенка; особливий інтерес викликало виокремлення напрямів виховання молоді, а також віднайдені й опубліковані для ознайомлення широкого загалу педагогічної громадськості нові наукові праці педагога. Книга А. Бойко «Видатний національний педагог і патріот України Григорій Ващенко» (2019) містить нове тлумачення педагогічних поглядів Г. Ващенка з огляду на сучасні виклики розвитку освіти; вченою виокремлено характерні риси спадщини Г. Ващенка – діяльний патріотизм у поєднанні з пріоритетом загальнолюдських і національних цінностей та релігійним християнським світобаченням; подано оновлену інформацію про літературну творчість Г. Ващенка. Важливе значення мають публікації А. Бойко «Духовно-моральна парадигма Г. Г. Ващенка» (2007), «Творчість Г. Ващенка – духовно-моральна основа національної педагогіки» (2008).

Дотичними до напрямку є публікації вчених Б. Добрянського, В. Кульчицького, Л. Кулішенко, І. Огірко, О. Онипченко, В. Чоповського, А. Цини та ін.

Вагомість внеску Г. Ващенка у розвиток освіти, дидактики, впровадження наукових технологій у навчально-виховний процес відображено в дослідженнях В. Вихрущ «Розвиток теоретико-концептуальних основ вітчизняної дидактики (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (2001), «Розробка теорії методу у дидактиці нової трудової школи Г. Ващенка» (1997), О. Вишневіського «Григорій Ващенко на тлі актуальних завдань сучасної української педагогіки» (2003), О. Гука «Розумове виховання української молоді у педагогічній спадщині Григорія Ващенка» (2009), Л. Сігаєвої «Проблема освіти та навчання дорослих у педагогічній теорії» (2007), М. Черв'якової «Григорій Ващенко про використання дослідного методу в роботі з дітьми дошкільного віку» (2003), Н. Яковець «Актуальні питання удосконалення навчального процесу в педагогічній спадщині Григорія Ващенка» (1999), О. Гука «Проблеми дидактики в педагогічній спадщині Григорія Ващенка» (211), І. Козловської, Я. Кміт «Педагогічні ідеї та погляди Григорія Ващенка у контексті дидактичної інтеграції» (1995).

Архівно-інтеграційний напрям представлено документами та матеріалами, які знаходяться у фондах державних архівних установ, а також відомчих та приватних архівах: документи архіву Українського Вільного Університету у м. Мюнхен (Німеччина), досліджені у 2019 році (архів упорядкувала Галина Миرونюк у 2017 році); фонди Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ЦДІАК України), в яких знайдено підтвердження щодо руху Г. Ващенка по шаблях державної служби; матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ), документи якого дозволили дослідити процес організації системи освіти і виховання учнів в часи Української революції 1917–1920 рр. (фонд 166 Міністерство освіти і науки України, м. Київ, опис. 1): документація цього архіву підтверджує думку про впевнений поступ у справі розбудови національної школи в Україні в перші роки нової української влади; матеріали фондів Державного архіву Полтавської області (фондР-1507, Полтавський педагогічний інститут, опис 1, арх. одиниці № 3, №5, №6, №16, №18, №19); архіви Служби безпеки України в Полтавській області.

В архіві Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка зберігається копія справи Григорія Григоровича Ващенка, передана Всесоюзним Комітетом у справах Вищої школи при переведенні Г. Ващенка до Полтавського педагогічного інституту у 1940 році, у якій є дванадцять різного роду документів, зокрема, невідома до цього часу «Автобіографія» Г. Ващенка на 4-х аркушах. Цінною знахідкою для наукових досліджень є віднайдений нами приватний архів родини І. О. Максименка, власник якого належить до родини Ващенків по лінії брата Григорія – Івана. Серед документів: генеалогічне дерево родини Григорія Ващенка, листи дружини Г. Ващенка – Ксенії Ващенко до доньки Наталії Ващенко, залікові книжки Н. Ващенко, телеграми, щоденники Наталії Ващенко, чисельні сімейні фотографії. До архівних джерел дотичні матеріали особового походження – спогади, щоденники, автобіографії, на особливу увагу серед яких заслуговує видання «Історія однієї школи» (1957), пов'язане з роботою Білицьких педагогічних курсів (1921–1923 рр.).

До автентично-персоніфікованого напрямку належить друкована спадщина Г. Ващенка, до якої входять наукові та науково-методичні статті, літературні твори, підручники для вищих навчальних закладів, спогади, видання творів ученого, які репрезентовані науковими працями, монографією, статтями. Свого наукового розуміння й неодноразового оновлення потребують завжди актуальні ідеї педагогічних праць Г. Ващенка: «До питання про класифікацію методів навчальної роботи» (1925), «Родинні умови життя і дитячі правопорушення» (1927), «Робота полтавського кабінету соціальної педагогіки» (1927), «Школа яко громадський і культурний центр» (1928), «Досягнення установ соціального виховання інтернатного типу на Полтавщині» (1928), «Про дисципліну в школі» (1928), «Загальні методи навчання: підручник для педвузів» (1929), «Записи поведінки дитячих колективів, як метод вивчення дитинства» (1930), «Розвиток і виховання мови й мислення дітей дошкільного віку» (1940), «Український ренесанс ХХ століття» (1953), «Виховання статевої чистоти і стриманості» (1954), «Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді» (1954), «Виховання любові до Батьківщини» (1954), «Виховання чесноти і принциповості» (1954), «Виховання волі і характеру» (1957), «Організаційні форми навчання» (1957), «Системи навчання» (1957), «Проект системи освіти в самостійній Україні» (1957), «Історія однієї школи» (1957–1958), «3 часів німецької окупації України» (1957), «Освіта і виховання молоді в СРСР» (1959), «Національне виховання дітей» (1959), «Моральне виховання молоді» (1962), «Хвороби в галузі національної пам'яті» (1964), «Розвиток советської педагогіки й школи» (1965), «Моя автобіографія» (1967) та ін.

У ході дослідження опрацьовано публікації періодичних видань: газет «Більшовик Полтавщини» (1941), «Визвольний шлях» (1954–1997), «Вісник Оселі» (1947–1948), «Наше життя» (1947), «Наше слово» (1928), «Нова Рада» (1918), «Освіта» (1995–2008), «Промінь» (1948), «Радянська освіта» (1940), «Ранок» (1952), «Соборник» (1948); журналів «Авангард» (1952–1962), «Дитяче містечко» (1928), «Записки Полтавського інституту народної освіти» (1926–1930), «Практична психологія та соціальна робота» (2003), «Світло» (1910–1914), «Советская педагогика» (1939), «Сумівець» (1947–1949), «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології» (1929), «Шлях молоді» (1948), «Шлях освіти» (1924–1930).

Серед сучасних багаті на потрібну нам інформацію такі видання: «Освіта України» (1996–2020), «Благовіст» (2003), «Директор школи, ліцею, гімназії» (2018), «Народна творчість та етнографія» (1995–2010), «Рідна школа» (1991–2010), «Педагогічна думка» (2003–2011), «Педагогічна освіта: теорія і практика» (2012), «Педагогічні технології» (1995), «Початкова освіта» (2008), «Початкова школа» (2010), «Сучасність» (1961), «Українська мова і література в школі» (2007), «Український світ» (1996), «Шлях освіти» (2000–2011).

Ретроспективний аналіз життєвого шляху та педагогічного доробку Г. Ващенка, здійснений на основі архівних матеріалів, наукової та публіцистичної літератури, дає підставу стверджувати, що педагог прожив складне, насичене, різноманітне за політичним, соціально-економічним характером його періодів життя, яке незалежно від обставин, цілком було присвячене діяльності на благо України.

Висновки з проведеного дослідження. У ході проведеного дослідження встановлено, що Г. Ващенко насамперед звертався до світової історії педагогічних систем, розумів процес розбудови національної системи освіти як надзвичайно складне та відповідальне завдання, закликав враховувати досвід розвитку системи освіти України і «за часів царату», і в часи «більшовицького панування», і в короткий та яскравий період «ренесансу української освіти та шкільництва», який припадав, за визначенням самого педагога,

на 1917–1923 рр. Також Г. Ващенко був переконаний, що необхідно використати в розбудові національної освітньої системи кращі досягнення систем освіти Західної Європи та Америки. Такий обґрунтований підхід до справ освіти вченого-державника, який історик педагогіки і сучасник відображених подій залишив багатий і цінний фактографічний матеріал, був продиктований піклуванням та любов'ю до свого народу. Г. Ващенко, спираючись на дослідження в галузі педагогіки та психології вітчизняних і зарубіжних учених (В. Вахтерова, Дж. Дьюї, П. Каптерєва, В. Лая, П. Лесгафта, М. Монтессорі, Г. Сковороди, К. Ушинського та ін.), збагатив вітчизняну педагогічну науку. Його наукові пропозиції щодо шляхів формування творчої особистості, запровадження суб'єкт-суб'єктних відносин у навчанні, процесів гуманізації, націоналізації та демократизації освіти, розвивального характеру виховання є особливо значущими сьогодні – у час розбудови національної школи, перегляду змісту освіти, запровадження нових форм і технологій навчання.

Концепція духовно-морального виховання молоді, створена Г. Ващенко, нині потребує свого усвідомлення для подій початку XXI ст. Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми і потребує подальшого дослідження педагогічної спадщини Г. Ващенко.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Архів Українського Вільного університету (м. Мюнхен) Фонд: Григорій Ващенко, 1878-1967 (український педагог, учений, та громадський діяч).

Ващенко Г. Твори : у 5 т. / ред. А. Погрібний. Київ : Школяр, 2000. Т. 4: Праці з педагогіки та психології. 416 с.

Вишневецький О. Передмова. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. Дрогобич, 1997. С. 3–6.

Кремень В. Сучасне мислення й освіта. Глобалізований світ : випробування людського буття : міжнар. наук.-теорет. конф., 6-7 жовт. 2017 р. / Н. Сейко та ін., Житомир. 2017. С. 8–11. Н. Сейко, М. Козловець, Г. Демір, І. Осинський, В. Старостенко, С. Телешун, Б. Троха, О. Вознюк, О. Поліщук, Н. Ковтун

Лапаєнко С. В. Особливості реалізації аксіологічного підходу в історико-педагогічному дослідженні. Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень / редкол.: Л. Д. Березівська та ін. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017. С. 21–22.

Петренко Л. М. Григорій Ващенко : духовно-моральне виховання та освіта молоді. Полтава : ПНПУ, 2020. 410 с.

Приватний архів родини І. О. Максименка

Словник педагогічних термінів. URL: https://pidru4niki.com/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv

Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.

Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ : А.П.Н., 2003. 67 с.

Тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1425 с.

LESYA PETRENKO

MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH DEVELOPMENT OF GRIGORY VASHCHENKO PEDAGOGICAL FIGURE

Among the famous Ukrainian scientists, prominent teachers, educators, public figures of the first half of the twentieth century a worthy place is occupied by Gryhoriy Gryhorovych Vashchenko (1878–1967), an outstanding representative of Ukrainian culture, statesman and public figure, writer, scientist-educator with his own understanding of ways to reform national education and school, teacher-practitioner, whose pedagogical heritage is more than 100 works and deserves in-depth study.

Generalization and systematization of scientific research of historical and pedagogical direction of the late XX - early XXI centuries allow us to say that the figure, activity and scientific and theoretical heritage of Gryhoriy Vashchenko have become the subject of in-depth analysis, have caused discussion among scientists and the public.

The aim of the article is to single out the main directions of elaboration of the researched problem of the pedagogical figure on the example of the outstanding Ukrainian teacher of the XX century Gryhoriy Vashchenko.

To understand the origins of the formation of worldviews of the teacher, sound, consistent study of the chosen topic, we turn to sources: 1) which cover the history of formation and development of pedagogical thought, which influenced the formation of his original pedagogical position, ideas, beliefs; 2) which reflect socio-political, socio-economic changes in the history of Ukraine; 3) which contain methodological approaches, criteria for studying the problem; 4) which reflect the activities of the scientist, full of promising innovative searches, achievements in the development of non-standard approaches to upbringing, personal education, aimed at improving methods of teaching and educating young people; 5) historical and pedagogical researches of the times of independence of Ukraine, the authors of which fragmentarily investigated separate directions of activity of the scientist.

The available source base allowed us to identify nine areas of elaboration of the researched problem: philosophical-methodological, historical-narrative, scientific-personalistic, historical-pedagogical, general-didactic, spiritual-conceptual, axiological-generalizing, archival-integrative, auxiliary-integration.

In the course of the research it was established that G. Vashchenko first of all addressed the world history of pedagogical systems, understood the process of building the national education system as an extremely difficult and responsible task, called to take into account the experience of Ukraine's education system during "the tsarist period", and "bilshovyk rule", and during the short and bright period of the "renaissance of Ukrainian education and schooling", which fell, according to the teacher himself, in 1917–1923. G. Vashchenko was also convinced that it is necessary to use in a building of a national education system better achievements of Western Europe and America. Such a well-founded approach to the education of the scientist-statesman, which the historian of pedagogy and a contemporary of the reflected events left a rich and valuable factual material, was dictated by the care and love for his people. G. Vashchenko, based on research in the field of pedagogy and psychology of domestic and foreign scientists (V. Vakhterov, J. Dewey, P. Kapterev, V. Lay, P. Lesgaft, M. Montessori, G. Skovoroda, K. Ushinsky, etc.), enriched the domestic pedagogical science. His scientific proposals on ways to form a creative personality, the introduction of subject-subject relations in education, the processes of humanization, nationalization and democratization of education, the development of education are especially important today - during the development of the national school, revision of education, introduction of new forms and learning technologies.

The concept of spiritual and moral education of youth, created by G. Vashchenko, now needs its awareness for the events

of the early XXI century. The research does not cover all aspects of the problem and requires further study of the pedagogical heritage of G. Vashchenko.

Key words: G. Vashchenko; pedagogical figure; methodology; directions; sources; scientific research.

REFERENCES

Arkhir Ukrainskoho Vilnoho universytetu (m. Miunkhen) Fond : Hryhorii Vashchenko, 1878-1967 (ukrainskyi pedahoh, uchenyi, ta hromadskyi diiach) [Archive of the Ukrainian Free University (Munich) Fund: Hryhorii Vashchenko, 1878-1967 (Ukrainian teacher, scientist, and public figure)] [in Ukrainian].

Busel, V. T. (Ed.). (2003). *Tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].

Kremen, V. (2017). Suchasne myslennia y osvita [Modern thinking and education]. In N. Seiko, M. Kozlovets, H. Demir, I. Osynskiy, V. Starostenko, S. Teleshun, B. Trokha, O. Vozniuk, O. Polishchuk, & N. Kovtun (Ed.), *Hlobalizovanyi svit : vyprobuvannia liudskoho buttia* [The globalized world: a test of human existence] : Proceeding International Conference (pp. 8-11). Zhytomyr [in Ukrainian].

Lapaienko, S. V. (2017). Osoblyvosti realizatsii aksiolohichnoho pidkhodu v istoryko-pedahohichnomu doslidzhenni [Peculiarities of implementing the axiological approach in historical-pedagogical research]. In L. D. Berezivska, S. V. Lapaienko, O. V. Sukhomlynska, & S. V. Tarnavska (Ed.), *Suchasni vymohy do orhanizatsii ta provedennia istoryko-pedahohichnykh doslidzhen* [Modern requirements for the organization and conduct of historical and pedagogical research] (pp. 21-22). Kyiv: DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho [in Ukrainian].

Petrenko, L. M. (2020). *Hryhorii Vashchenko : dukhovno-moralne vykhovannia ta osvita molodi* [Hryhorii Vashchenko: spiritual and moral upbringing and education of youth]. Poltava]: PNP [in Ukrainian].

Pryvatnyi arkhiv rodyni I. O. Maksymenka [Private archive of the family of I.O. Maksimenko] [in Ukrainian].

Semenova, A. V. (Ed.). (2006). *Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky* [Dictionary-handbook on professional pedagogy]. Odesa: Palmira [in Ukrainian].

Slovnyk pedahohichnykh terminiv [Dictionary of pedagogical terms]. Retrieved from https://pidru4niki.com/pedagogika/slovnik_pedagogichnih_terminiv [in Ukrainian].

Sukhomlynska, O. V. (2003). *Istoryko-pedahohichnyi protses: novi pidkhody do zahalnykh problem* [Historical-pedagogical process: new approaches to common problems]. Kyiv: A.P.N. [in Ukrainian].

Vashchenko, H. (2000). *Tvory* [Writings] (Vol. 4 Pratsi z pedahohiky ta psykholohii) [Works on pedagogy and psychology]. Kyiv: Shkoliar [in Ukrainian].

Vyshnevskiy, O. (1997). Peredmova [Preface]. In H.Vashchenko, *Vybrani pedahohichni tvory* [Selected pedagogical works] (pp. 3-6). Drohobych [in Ukrainian].